machtige geest die op deze taak voorbereid was, en het leven van dien man moest zoo geschikt, dat hij èn met het Joodsche wezen, èn met de Cultuurvormen uit het Heidenland in persoonlijke levensaanraking kwam. Zoo moest in het hart en in den geest van dien straks komende, de antithese zich toescherpen, en toen dit hart en deze geest gereed lagen, was het Jezus zelf, die op den weg naar Damascus de antithese uit hem wegsloeg en de realiteit der wereldeenheid in zijn Evangelie bezegelde.

Dr. A. K.

„Ik weet elk een der gedachten, die in uw geest opklimmen".

> Zoo viel dan de Geest des HEEREN op mij, en Hij zeide tot mij: Zeg: Zoo zegt de HEERE: Alzoo zegt gijlieden, o huis Israels, want Ik weet elk een der dingen, die in uwen geest opklimmen. Ezech. 11 : 5.

Het leven in ons kent drieërlei trap van uiting.

Op de hoogste trap uit zich ons leven, als we tot een *handeling* komen, zoo we tot een *daad* overgaan. De tweede trap is bereikt, als we nog niet tot een daad overgaan, maar ons uiten *in 't woord*, door sprake of door schrift of door teeken. Maar dan ligt daaronder nog de eerste trap, als ons leven zich nog maar alleen uit *in de gedachte*.

Er is een ongelukkige. Zijn leed deert u. Nu is de eerste ritseling in u, dat de gedachte in u opkomt, hoe ge dien ongelukkige zoudt kunnen uithelpen. Doch dat was dan pas een *gedachte* die in u opklom. Gaat ge nu naar dien ongelukkige toe, dan uit zich uw gedachte in *het woord* van medelijden en vertroosting. Doch, als 't even kan, blijft het ook daar niet bij, maar gaat ge, waar mogelijk, tot *de daad* over om hulp te bieden en 't lijden te verzachten.

Zoo is er, ook met het oog op den lijder, drieërlei roersel in u. Eerst de *gedachte*, dan het *woord*, en ten slotte de *daad*. En met het oog op dien ongelukkige is dan uw gedachte goed, uw woord goed en uw daad goed. Ge denkt over hem in liefde, ge spreekt hem in liefde toe, ge helpt hem uit liefde.

Doch juist evenzoo is het nu, wanneer er roerselen van ons *zondig* leven in ons opkomen.

Er komt in u op de trek naar iets, dat ge wel weet dat zondig is. Houdt ge nu die *gedachte* aan, dan gaat ge er toe over om die zondige gedachte met een die u helpen moet, te *bespreken*. En is die bespreking u gelukt, dan komt ook hier al spoedig het derde, dat ge tot *de daad* overgaat.

Daar werkt de conscientie dan op in, en is het tot een zondige *daad* gekomen, dan verwijt ge dit straks uzelf, en welhaast komt 't berouw, en in dat berouw de bede, dat God u uw zonde moge vergeven.

Niet zóó sterk, maar toch ook zeer merkbaar kan dit verwijt en dit berouw in u opkomen, over zondige *gesprekken* die ge hieldt, zoodat die zonde reeds de tweede trap bereikte, en uitging in het woord. Maar reeds dit is lang niet altoos zoo. Ge moet reeds verder gevorderd zijn in uw levensernst, indien een zondig geuit *woord* u metterdaad op de knieen brengt. Toch is ook dit nog geen zeldzaamheid. Vooral om een woord in drift en toorn geuit, of om een woord van onreine neiging, is 't belijden van schuld en de bede om vergiffenis onder wie waarlijk God zoeken, volstrekt geen zeldzaamheid.

Maar wat wel hooge zeldzaamheid, veelal zelfs onder de allerheiligsten bleef, is ernstig zelfverwijt, gemeende zelfbeschuldiging, en oprecht berouw over wat niet verder ging dan de onheilige *gedachte*. Vooral zoo we haar niet lang aanhielden, maar veeleer onderdrukten, deert ons zulk een gedachte veelal in ons zielsbesef niet. Ze kwam dan wel op, even trok ons hart er naar, maar ze is dan toch niet ingewilligd, en de onderdrukking ervan gaf ons zelfs een gevoel van dank en voldoening.

Toch is dit zelfmisleiding. Zoo stellig toch heeft de Heere het zijn volk aangezegd: »Ik weet *elk een der dingen*, die in uw hart opklimmen.«

Dat zijn dan nog maar *gedachten*. Tot het uitspreken van het *woord* ervan is het dan nog niet gekomen. Van een overgaan tot de daad was nog geen sprake. Maar zelfs dit opklimmen in ons hart van zulk een onheilige gedachte, is voor uw God niet verborgen gebleven. Ook wat in uw innerlijk zelfbesef omgaat, ligt naakt en geopend voor zijn Albespiedend oog.

Dit nu juist is het, wat men in zijn zonde van zich zoekt te zetten. Bij Ezechiel staat in op twee na het laatste vers van het voorafgaand hoofdstuk: Mijn volk zegt, de Heere heeft ons land verlaten, *en Hij ziet niet wat er in ons omgaat*. En juist daarop sloeg toen het antwoord: »De Heere kent integendeel zelfs elk der gedachten die in u opklimmen.«

Het is die alomvattendheid en alwetendheid Gods, die we dan niet erkennen willen. Voorzeker, als het zondige *woord* over onze lippen komt, dan gaat 't zeggen van den Psalmist door: „Zou hij die 't oor gemaakt heeft, niet hooren?" En zoodra als we ons in een zondige daad aan God of aan onzen naaste vergrijpen, ziet God 't al met zijn heilig oog. Maar in de verborgen *gedachte* van ons innerlijk wezen waant men vrij te zijn, en vooral zoo men een opkomende zondige gedachte toch aanstonds onderdrukte, is er een gewaarwording in ons, alsof zulk een gedachte voor onzen God niet meetelt, en buiten Hem bleef.

Meest verkeeren we dan onder den indruk, dat zulk een zondige gedachte een inblazing van demonischen kant was, en dat ze daarom ons niet kan worden toegerekend.

En dit nu juist vindt hier zijn doortastende bestrijding. De Heere let *op elk der onheilige gedachten*, die in uw hart opklimmen.

Ingeblazen of niet, ze hebben dan toch een aanknoopingspunt in uw innerlijk wezen gevonden, en al hebt gij ze onderdrukt en van u gezet, het feit ligt er dan toch toe, dat de gesteldheid van uw hart er weer als zondig door uitkwam.

Nu kan zulks in dit leven niet anders. We zijn eenmaal in zonde ontvangen en geboren. In dit ons leven bereikt men nooit meer dan een klein stukske van de volle ontzondiging. Eerst in zijn sterven sterft Gods kind de zonde, ook de zonde der gedachte, algeheellijk af.

Juist nu met het oog hierop is de zonde der gedachte van zoo hoog ernstige beteekenis. Door die onheilige of verkeerde gedachte wordt altoos het booze zaad in uw binnenste uitgestrooid. Gaat ge dit nu niet met al uw heilige energie te keer, dan kunnen die onheilige gedachten zelfs zekere bekoring voor u krijgen, ook al staat 't voor u vast, dat 't bij de gedachten blijven zal, en dat ze noch in woord noch in daad zullen uitkomen. Het is dan ook volstrekt niet zoo zelden, dat een kind van God zulke zondige gedachten bovviert, en er zeker behagen in schept, om aldus in zijn verbeelding zich te goed te doen aan wat hij toch aanstonds weer bestrijdt, ja, van zich stoot. En gaat men dit nu niet te keer, dan kan dit zelfs zulk een hebbelijkheid worden, dat enkel de zondige gedachte almeer uw innerlijk zelfbesef vergiftigt.

En waaruit anders is dit nu te verklaren, dan daaruit, dat ge er niet meê rekent, hoe God de Heere, bij dag en bij nacht, zonder u een oogenblik los te laten, u in uw innerlijkste gedachten bespeurt, en daardoor voor zich heeft en kent elk der verborgenste gedachten die in u opklimmen.

Wie dit gelooft, er van doordrongen wordt, en er mee rekent, die laat aan zijn zondige gedachten geen vrijen loop meer, maar stelt er zich aanstonds met heilige geloofskracht tegenover en tegen-in. En wie zich daarop toelei en dit doorzette, weet uit zalige ervaring, hoe vaak dit onderdrukken van de zondige gedachte ons gelukt, en vooral hoe de Heilige Geest ons te hulp schiet, om zulke gedachten, al slopen ze even uit onze nieren in ons bewustzijn, toch onmiddellijk den kop in te nijpen, en alle inwerking ervan op ons zielsbestaan te stuiten.

Geheel ontkomen aan zulke onheilige zielsopspringen doen we nooit. Reeds onze omgeving, voorts wat we als lectuur onder de oogen krijgen, en dan wat ons ter oore komt van het woelen der zonde in de wereld, prikkelt telkens weer het giftige onkruid in ons hart. Dat komen we eerst in ons sterven te boven. Maar wat hier reeds overwonnen *moet* worden en *kan* overwonnen worden, is, dat we bij het eerste opritselen van een zondige gedachte in ons, onmiddellijk opzien tot Hem, die op 't eigen oogenblik ziet en weet, wat zich in ons roeren gaat, en dan de hulpe Gods tegen onze zondige opwelling in te roepen.

Want wel is het iets ondoorgrondelijks voor ons, dat God de Heere zich inlaat met alle gedachten en opwellingen, die bij dagen en bij nachten in alle levende ziel op aarde, jong en oud, opwerken. Maar zoo is nu eenmaal de alwetendheid van den Heilige. En of ge nu al telkens weer u inbeeldt: De Heere let er niet op en ziet 't niet, — toch blijft die alwetende God er tegen inroepen: Ik ken elk een der gedachten die in u opklimmen; en niet naar uw eigen verzinsel, maar naar dit woord uws Gods zult ook gij eens geoordeeld worden.

Dr. A. K.

Amsterdam, 26 Februari 1915.

In de *Nieuwe Rotterdammer* wordt van ethische zijde gevraagd, of men wel de jammerlijke gevolgen overzien heeft, die voor de Hervormde Kerk te wachten zijn, wanneer de volgende Synode de schrapping van de woorden »geest en hoofdzaak" in Art. 39 van het Reglement op het Godsdienstonderwijs handhaaft?

Die gevolgen zullen zijn, dat moderne predikanten en kerkeraden niettegenstaande dit Synodaal besluit toch zullen voortgaan met aan hun aannemelingen alleen instemming met de belijdenisvragen naar geest en hoofdzaak te vragen; allicht zal dan door een of ander ijveraar voor de orthodoxie tegen zulk een predikant en kerkeraad een aanklacht worden ingediend wegens overtreding der kerkelijke reglementen, en het einde zal wezen, dat zulk een predikant en kerkeraad dan ontzet zullen worden uit hun ambt. Reeds de ontzetting van een geheelen kerkeraad uit zijn ambt zal de gemeente bedroeven en verbitteren; wanneer de gemeente modern is, zal ze geen andere ambtsdragers kunnen of willen kiezen, die aan het Synodaal besluit gehoorzamen; en zoo zal de heele gemeente buiten het kerkverband komen te staan. En nog veel erger is het voor den predikant. Hij zal met zijn vrouw en kinderen op straat worden gezet. Hoe kijkt, zoo vraagt de ethische inzender, daarbij de barmhartige Samaritaan ons aan? Waar de doorvoering van het Synodaal besluit zulk een »zee van rampen" over de Hervormde Kerk zou doen komen, acht hij daarom zich verplicht een »noodkreet" te slaken.

Nu doet deze barmhartigheid van ethische zijde tegenover moderne predikanten en kerkeraadsleden, die gevaar loopen wegens ongehoorzaamheid aan een Synodaal besluit uit hun ambt gezet te worden, wel ietwat zonderling aan, wanneer men er op let, hoe weinig van de barmhartigheid bleek, toen orthodoxe predikanten en orthodoxe kerkeraadsleden werden afgezet door de Synodale besturen, omdat ze met een Synodale bepaling in conflict kwamen. Het geval heeft zich meermalen voorgedaan; we behoeven slechts te herinneren aan hetgeen in 1886 is geschied en wat nog pas weer te Bennekom is voorgevallen. Ook toen gold het een verzet tegen een Synodale bepaling *om der conscientie will*. Ook toen werden geheele kerkeraden afgezet, de gemeenten bedroefd en verbitterd, en gedwongen zich buiten het kerkverband te stellen. Ook toen werden predikanten met vrouwen en kinderen naakt aan den dijk gezet.

Maar in deze gevallen was er van een noodkreet van ethische zijde geen sprake, werd aan den barmhartigen Samaritaan niet gedacht, en waren het juist de ethische heeren, die zelfs met zekere voorliefde er zich toe leenden om dit beulswerk te verrichten.

Vanwaar dan dit verschil?

Zelfs aangenomen, dat het waar is, wat men wel beweert, dat de sympathie der ethischen altoos veel sterker naar links dan naar rechts gaat, dan kan dit hier toch geen voldoende grond wezen. De ethische richting stelt de *zedelijkheid* op den voorgrond, en een der eerste eischen van de zedewet is, dat men bij zijn barmhartigheid zich niet zal laten leiden door persoonlijke sympathie. Tweeërlei weegschaal is in de wegen des Heeren een gruwel.

Ligt het dan daaraan, dat de modernen, die met hun verzet tegen de schrapping der woorden »in geest en hoofdzaak" niets anders bedoelen dan de Kerk los te maken van elke belijdenis en het Avondmaal open te stellen voor een schaar van jonge mannen en vrouwen, die zelfs met de grondbeginselen van het Christelijk geloof gebroken hebben, zooveel meer barmhartigheid waard zijn dan de orthodoxen, die voor de handhaving der belijdenis der Kerk opkomen en de toelating tot het Avondmaal van ongeloovigen daarom niet willen dulden?

Hoe meer men in dit psychiologische raadsel zich verdiept, hoe onverklaarbaarder het wordt.

Roomsche polemiek.

De heer Bensdorp heeft in de *Katholiek* een verweerschrift aan ons adres laten opnemen, dat eigenlijk voor de *Heraut* bestemd was, maar waarvoor hij wegens den omvang geen gastvrijheid aan ons blad dorst vragen. Hoe gaarne we ook dat schrijven zouden overnemen in zijn geheel, om onzen hoffelijken bestrijder alle eer te laten wedervaren, de plaatsruimte van ons blad gedoogt dit niet, en zelfs ons antwoord op deze repliek zal uiteraard zeer kort moeten wezen.

Vooreerst maakt de heer Bensdorp er captie op, dat we aan onze lezers de voorstelling hadden gegeven, alsof hij Mr. Schokking was komen „bijvallen. Hij had juist omgekeerd verklaard, even beslist als wij, het afzettingsvonnis over Ds. Paauwe en zijn medestanders geveld, af te keuren. Zelfs bedoelde hij niet eens onze stelling aan te vallen, dat Gods Woord boven de reglementen der Kerk staat, want ook dit geeft hij thans voetstoots toe. Het geschil loopt alleen over de vraag, of een particulier geloovige het recht heeft zijn inzichten in de H. Schrift te stellen boven de verklaring die de Kerk van de Schrift geeft.

Mogen we hiertegen opmerken, dat onze strijd met Mr. Schokking niet liep over de vraag, of het bedoelde afzettingsvonnis te billijken was of niet — ook Mr. Schokking heeft het betreurd — maar hierover, of de leden der Kerk gehoorzaamheid verschuldigd zijn aan de reglementen der Kerk, ook wanneer deze naar hun overtuiging met de Heilige Schrift in strijd zijn. Op dit punt nu kwam de heer Bensdorp Mr. Schokking bijvallen, natuurlijk niet om te verdedigen, dat de *Hervormde Kerk* zulk een conscientie-bindende macht kon uitoefenen, maar wel om den strijd aan te binden tegen het Protestantsche beginsel, waarvoor we opkwamen, dat elk geloovige het recht heeft de beslissingen der Kerk aan Gods Woord te toetsen.

Wanneer de heer Bensdorp dan ook verklaart het geheel met ons eens te zijn, dat Gods Woord boven de reglementen der Kerk staat, zoo geeft dit in de practijk niets, omdat hij als goed Roomsche natuurlijk terstond daaraan toevoegt, dat geen particulier geloovige het recht heeft *zijn oordeel*, of deze besluiten der Kerk met Gods Woord in strijd zijn, te stellen boven de *uitspraak der Kerk*, die het onfeilbaar leerambt heeft en alleen beslissen kan, of deze beslissingen door haar gegeven, met Gods woord overeenkomen. Feitelijk komt dit hierop neer, dat elk lid der Roomsche Kerk onvoorwaardelijk zich te buigen heeft voor de beslissingen der Kerk, zelfs al zou hij in zijn gemoed overtuigd wezen, dat deze beslissingen met Gods Woord niet te rijmen waren. Hij zou dan het sacrificium intellectus, het offer van deze overtuiging, op het altaar der Kerk moeten brengen. Over dit punt nu, dat van oudsher *de* controvers tusschen Roomschen en Protestanten heeft gevormd, de discussie te heropenen, zou onvruchtbaar wezen, niet alleen omdat alle argumenten over en weer uitgeput zijn, maar vooral omdat de gemeenschappelijke basis ontbreekt, die voor elk debat noodig is.

We gaan daarom alleen in op hetgeen de heer Bensdorp nog nader aanvoert, om zijn stelling te adstrueeren, dat het antwoord der Apostelen aan het Sanhedrin: *wij moeten Gode meer gehoorzamen dan de menschen*, zich daarop grondde, dat de Joodsche Kerk door Christus was afgeschaft en het Sanhedrin dus niet meer de »bevoegde kerkelijke macht« was, om zulk een besluit te nemen. Wat we hiertegen aanvoerden, dat de Apostelen niet zoo bruusk en plotseling met de Joodsche Kerk hadden gebroken, geeft hij toe, maar hij houdt vol, dat het gezag dezer Kerk toch feitelijk had opgehouden. Dat de Apostelen dan toch dit alles afdoende argument niet hebben aangevoerd, maar het geheel andere argument, dat het bevel van het Sanhedrin in strijd was met Gods wil, verklaart hij hieruit, dat dit eerste „destijds niet opportuun zou geweest zijn". Temeer, zegt hij, daar uit het feit zelf, dat het Sanhedrin officieel een verbod gaf, dat in strijd met Gods Woord was, zijdelinga viel af te leiden, dat zij uit hun ambt vervallen waren".

Overtuigend is dit argument zeker niet, maar nog veel minder wat de heer Bensdorp er op volgen laat, dat »tijdens het leven van Christus, toen het *Joodsche ambt nog wettig was*, zoo iets niet gebeuren kon« en dat »daarom Christus aangaande de Joodsche ambtsdragers niet tot het volk had gezegd: »Gij moet Gode meer gehoorzamen dan hun«, maar »zij zitten op den stoel van Mozes, dus doet wat ze u zeggen, maar doet niet naar hunne werken«. Is de heer Bensdorp dan vergeten, dat de Heere Jezus in de Bergrede telkens tegenover de ethische voorschriften der Schriftgeleerden zijn: *maar ik zeg u* heeft geplaatst, dat hij beslist heeft afgekeurd, dat een scheidsbrief gegeven werd anders dan om hoererij, hoewel het Sanhedrin dit goedkeurde, en dat hij tot de Farizeën en Schriftgeleerden, die op den stoel van Mozes zaten, gezegd heeft: »*gij doet Gods gebod te niet, opdat gij uwe inzetting zoudt onderhouden*«.

De Theologische faculteit aan de Staatsuniversiteiten.

II.

Het betoog, dat Prof. Bruining in zijn rectorale oratie leverde voor het onveranderd voortbestaan van de Theologische faculteit aan de Staatuniversiteiten, valt in twee deelen uiteen. Het eerste en uitvoerigste deel dient om aan te toonen, dat het verwijt van kerkelijk-rechtzinnige zijde telkens weer vernomen, dat het universitair theologisch onderwijs in 1876 door de opheffing van den leerstoel in de Dogmatiek verminkt, ja zelfs onthoofd zou zijn geworden, niet juist is. Het tweede deel voert dan argumenten aan, waarom het wenschelijk is, dat de Theologische faculteit, zooals ze thans saamgesteld is, onveranderd wordt behouden en aan de Staatsuniversiteiten ook voortaan een plaats zal innemen.

Het eerste deel van het betoog, dat voor ons het meest van belang is, stelt te leur, wanneer men hier een wetenschappelijk bewijs zou verwachten, waarom de Dogmatiek buiten den kring der Universitaire wetenschap moet gesloten worden, want van zulk een *principieele* uiteenzetting van het vraagstuk is geen sprake. Prof. Bruining zoekt zijn kracht in een historisch overzicht, hoe de Theologische faculteit in 1876 aldus geworden is. Oorspronkelijk waren de Theologische faculteiten, zoo stemt hij toe, opgericht met geen ander doel, dan om kundige predikanten te kweeken voor de Gereformeerde Kerk, die toen feitelijk Staatskerk was. Nadat echter door de Grondwet van 1848 het beginsel van de Scheiding tusschen Kerk en Staat was doorgevoerd, was de positie dezer Theologische faculteiten onhoudbaar geworden. De meest radicale elementen, zooals Opzoomer, wilden de Theologische faculteit dan ook eenvoudig schrappen en het theologisch onderwijs aan de Kerken overlaten. Anderen stelden weer voor, de Theologische faculteit wel te behouden in haar destijds bestaanden vorm, maar als »bijkomende faculteit«, die niet in de volgreeks der andere faculteiten zou worden vermeld, en voorts aan andere kerkgenootschappen gelegenheid te geven om aan een of meer hoogescholen bijzondere faculteiten op te richten voor de opleiding van hunne dienaren. Geen dezer oplossingen bevredigde echter. Tegen het voorstel om de Theologische faculteit van de Staatsuniversiteiten te verwijderen en aan de Kerken de opleiding harer predikanten over te laten, verzette men zich, zooals Prof. Bruining meent, niet uit bijzondere belangstelling voor de Hervormde Kerk, maar om de destijds nog algemeen geldende wetenschappelijke overtuiging, dat een hoogeschool zonder een Theologische faculteit het karakter zou verliezen van een universiteit, d. w. z, van een universitas scientiarum, een school, die *heel de wetenschap* omvat. Terwijl ook het tweede plan, om de Theologische faculteit als aanhangsel te behouden ten dienste van de Hervormde Kerk, en de andere kerkgenootschappen het recht te geven daarnaast private faculteiten op te richten, te halfslachtig was om bevrediging te schenken. Gelukkig deed echter de groote omwenteling, die juist toen op wetenschappelijk gebied in de opvatting van de Theologische studie plaats vond, een andere en veel betere oplossing aan de hand.

De kerkelijke theologie, die dusver als wetenschappelijke theologie had gegolden, werd nu van dezen eeretitel beroofd. Men was tot het inzicht gekomen, dat deze kerkelijke theologie, die de dogma's beschouwde als vrucht van bovennatuurlijke openbaring, wetenschappelijk niet langer was vol te houden. In plaats daarvan trad nu een nieuwe wetenschap, de zoogenaamde *godsdienstwetenschap*, die de godsdienstige voorstellingen beschouwde als product van eigenaardige factoren in het menschelijk geestesleven, dat als zoodanig aangewezen object is van historisch-psychologisch onderzoek. Deze nieuwe wetenschap, die niet meer van een bovennatuurlijke openbaring uitging, ook niet langer aan den leiband liep van kerkelijke dogma's, kwam nu om opname verzoeken in den kring der erkende wetenschappen en eischte de plaats op, die de »kerkelijke theologie« dusver had ingenomen. Met deze vondst was de Regeering nu uit haar moeilijkheid gered. Zulk een wetenschap, die niets met de kerkelijke theologie gemeen had en alleen bedoelde een historisch en zielkundig onderzoek in te stellen naar een interessant verschijnsel van het menschelijk leven, kon gerust aan de Staatsuniversiteiten gedoceerd worden, zonder dat het beginsel van de Scheiding van Staat en Kerk gelaedeerd werd. Aan den wetenschappelijken eisch, dat de Universiteiten alle faculteiten omvatten moesten, kon tegelijk op deze wijze voldaan worden, want de Theologische faculteit bleef gehandhaafd, al veranderde ze ook van inhoud. En niemand kon beweren, dat de Staat deze Theologische faculteit voor een bepaalde kerk in stand hield, want ieder Kerkgenootschap kon van deze puur wetenschappelijke studie voor de opleiding van haar predikanten gebruik maken, en wat aan »kerkelijke theologie« nog ontbrak, kon zij door kerkelijke hoogleeraren aanvullen. Wel waren er natuurlijk ontevredenen; sommigen beweerden, dat zulk een Theologische faculteit aan de behoefte van niet één Kerk zou voldoen; anderen, zooals Minister Heemskerk, dat zulk een Theologische faculteit boven geloofsverdeeldheid een kweekplaats zou worden van scepticisme; maar aan deze bedenkingen stoorde men zich niet. In 1876 werd de Theologische faculteit feitelijk veranderd in faculteit van *godsdienstwetenschap*. Wel ware het juister geweest om ook den naam van Theologie prijs te geven, maar al is het te betreuren, dat dit niet geschied is, omdat daardoor misverstand in het leven kan worden geroepen, — het principieel karakter van deze verandering wordt daardoor wel gemaskeerd, maar niet te niet gedaan. Er is feitelijk geen Theologische faculteit meer, maar een faculteit van godsdienstwetenschap. En in deze godsdienstwetenschap is er voor de Dogmatiek, d. w. z. voor de uiteenzetting en adstructie der christelijke geloofswaarheden, geen plaats meer; de godsdienstwetenschap heeft daarvoor in de plaats gesteld de wijsbegeerte van den godsdienst. Daarom is het ook onrechtvaardig, wanneer men klaagt dat de Theologische faculteit, door de Dogmatiek er uit weg te nemen, verminkt of onthoofd zou zijn. Van verminking kan alleen sprake wezen, wanneer een wezenlijk deel, dat tot het organisme behoort, wordt weggenomen. En wel verre van een integreerend deel van het organisme der godsdienstwetenschap te zijn, behoort de Dogmatiek juist niet tot deze wetenschap en zou zij in haar kader zelfs een heterogeen element zijn.

Schijnbaar is tegen deze redeneering niet veel in te brengen. Metterdaad is het volkomen juist, dat elke wetenschap een organisch geheel vormt en dat het niet aangaat, in zulk een wetenschap vakken op te nemen, die niet alleen tot dat organisme niet behooren, maar zelfs naar hun aard met dit organisme in strijd zijn. In de Theologie is de Dogmatiek onmisbaar, en wie haar wegneemt uit deze wetenschap, snijdt het hart uit het lichaam. Maar in de zoogenaamde godsdienstwetenschap is voor een vak als de Dogmatiek natuurlijk geen plaats.

Toch betwijfelen we, of degenen, die voor herstel der Dogmatiek ijveren in de Theologische faculteit — en dat zijn niet alleen de kerkelijk rechtzinnigen — door dit betoog van Prof. Bruining overtuigd zullen worden. Indien, zoo zullen ze antwoorden, het plan van Minister Geertsema was doorgegaan, die metterdaad de Theologische faculteit door een faculteit van godsdienstwetenschap wilde vervangen en dan ook consequent deze faculteit zoo had ingericht, dat elke schijn van een Theologische faculteit daaruit verwijderd werd, dan hadt ge gelijk. Maar in 1876 is dit niet geschied. De naam faculteit der *godgeleerdheid* bleef behouden, met opzet. In de wet komt het woord godsdienstwetenschap in het geheel niet voor. En de vakken, waarin onderwijs werd gegeven, beantwoorden volstrekt niet aan wat de godsdienstwetenschap eischen zou. Het best ziet men dit, wanneer men het ontwerp van Minister Geertsema, in 1874 ingediend, vergelijkt met wat in 1876 werd aangenomen. Minister Geertsema was consequent; hij verving niet alleen den naam »Theologische faculteit« door dien van »Godsdienstwetenschap«, maar ook de leervakken die hij aan deze wetenschap toebedeelde, waren metterdaad degene, die bij deze wetenschap hoorden; volgens hem toch zou in deze Faculteit onderwijs worden gegeven in de geschiedenis van de godsdiensten, godgeleerde stelsels en godsdienstige voorstellingen; voorts in de uitlegging en geschiedenis van de oorkonden van den godsdienst en eindelijk in de wijsbegeerte van den godsdienst. Intusschen voelde men zeer goed, dat men met een zoodanig ingerichte Faculteit de Hervormde Kerk al te zeer voor het hoofd zou stooten en deze dan wel gedwongen zou worden, voor de opleiding harer predikanten de toevlucht te zoeken tot kerkelijke seminaria. Daarom ging men in 1876 aan het knoeien. Het hooggeroemde wetenschappelijke principe werd ten offer gebracht aan de eischen der practijk. De naam »Faculteit van Godgeleerdheid" werd bij amendement weer in de wet gebracht, en wel van zoogenaamd conservatieve zijde. En nu mag Prof. Bruining vragen: what is in a name, en er op wijzen, dat de wet wel meer zulke uit wetenschappelijk oogpunt verouderde namen behouden heeft, zoo als bijv. de naam scheikunde voor de chemische onderzoekingen, maar de gevallen staan hier toch heusch niet gelijk. Of men de chemische onderzoekingen scheikunde of chemie wil noemen, is puur een quaestie van nomenclatuur en heeft met geen beginsel iets uitstaande. Maar in de namen *Godsdienstwetenschap* of *Godgeleerdheid* ligt een principieele tegenstelling opgesloten. Eén van beiden dus: òf men heeft, wanneer men bedoelde de Godgeleerdheid buiten de poort der universiteit te zetten en haar plaats door de Godsdienstwetenschap te doen innemen, zich schuldig gemaakt aan zeer ergerlijke volksmisleiding door den naam Godgeleerdheid te behouden, òf door den naam Godgeleerdheid, en dat nog wel bij amendement, in de Wet te laten opnemen, heeft men willen doen uitkomen, dat men de vervanging van de Godgeleerdheid door de Godsdienstwetenschap toch niet wenschte. En indien men aan deze naamsverandering niet te veel waarde wil hechten, dan blijkt toch genoegzaam, zoodra men de lijst van leervakken nagaat, die in deze faculteit moeten onderwezen worden, dat men hier te doen heeft niet met een consequent doorgevoerde Faculteit van Godsdienstwetenschap, maar met een amalgama, een hybridisch iets, een ding, dat noch Godsdienstwetenschap noch Theologie, maar een mixtum compositum van beide is. Wat heeft de „encyclopaedie der Godgeleerdheid", wat de »uitlegging van Oud en Nieuw Testament", wat de »zedekunde" met de